

Лаба О. Правовий аналіз діючого законодавства України щодо участі організацій громадянського суспільства в процесі обговорення і прийняття рішень. В статті дається історико-правова характеристика громадянського суспільства і аналіз діючого законодавства України щодо участі організацій громадянського суспільства в процесі обговорення і прийняття рішень. Висхідна увага акцентується на тому, що перехід до демократических форм управління державою через розвиток і посилення впливу громадянського суспільства є критично важливим для України. Прискоренню цього процесу будуть сприяти посилення недержавних організацій і їх більш тісне співробітництво з органами державної влади всіх рівнів. В перспективі ефективність організації громадянського суспільства в Україні залежить від того, наскільки держава і суспільство здатні створити умови, вільні від причин, породжуючих дестабілізуючі фактори в кожній із сфер життєдіяльності соціального організму. Рішальною передумовою забезпечення національної державності є дотримання законів існування системи, створення передумов для природного функціонування, запобігання дестабілізації.

Ключові слова: громадянське суспільство, законодавство України, організації громадянського суспільства.

Laba O. A Legal Analysis of Acting Legislation of Ukraine About Participation of Civil Society's Organizations in the Process of Discussion and Making Decisions. The article is devoted to the historical and legal characteristics of the civil society and the analysis of the current legislation of Ukraine concerning the participation of civil society organizations in the process of discussion and decision-making. The attention is accented at that the transition to democratic forms of governing the state through the development and strengthening of influence of civil society is critically important for Ukraine. The strengthening of non-governmental organizations and their close cooperation with all levels public authorities will speed up this process. In perspective efficiency in the organization of civil society in Ukraine depends on how the state and society are able to create an environment free of destabilizing factors in every part of the social sphere. A decisive prerequisite for ensuring the national state is to comply with the laws of the existence of the system, the creation of conditions for their functioning, preventing destabilization.

Key words: civil society, legislation of Ukraine, organization of civil society.

УДК 347.129

О. Юхимюк

Дотримання як форма безпосередньої реалізації норм права

Дотримання є формою безпосередньої реалізації норм права, за якої суб'єкт не вчиняє дій, заборонених приписами права. Дотримання формується під впливом двох основних мотивацій: страх перед санкцією, передбаченою правовою нормою, та розуміння адресатом необхідності її дотримання незалежно від санкцій, що загрожують за порушення цієї норми.

Ключові слова: дотримання норм права, реалізація норм права, санкція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Право як соціальний регулятор тільки тоді виконує своє соціальне призначення, коли його норми знаходять практичне втілення в суспільних відносинах, у поведінці конкретних осіб. Реалізація норм права належними суб'єктами завершує процес правового регулювання. Разом із тим реалізація норм права є складним явищем, що має свій зміст, особливості, принципи та форми. Найбільш значущим є поділ форм реалізації норм права на основі характеру дій правореалізуючих суб'єктів. На цій підставі розрізняють такі форми їх реалізації: дотримання, виконання, використання та застосування правових норм. Для комплексного розуміння категорії реалізації норм права виникає необхідність дослідження її окремих форм.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблемою реалізації норм права в ракурсі розділу теорії права займалися такі науковці, як П. Рабінович, А. Алексєєв, М. Кельман, О. Скакун та інші. Безпосередню увагу правореалізації приділили В. Лазарєв, П. Недбайло, І. Дюрягин, В. Юсупов й ін.

Сучасних дослідників найбільше цікавить така форма опосередкованої реалізації норм права, як правозастосування. Зокрема, М. Гнатюк приділив увагу правозастосуванню та його місцю в процесі реалізації права [1]; В. Дума досліджував правозастосовчу діяльність і форми її здійснення [2]; О. Пунько вивчав правозастосовну діяльність міліції [3]; Д. Бочаров досліджував доказування в

правозастосовчій діяльності [4]; О. Уварова аналізувала роль принципів права в процесі правозастосування [5]; Є. Бобрешов вивчав судове правозастосування в Україні [6] та ін. Крім того, науковці досліджували правозастосовні акти як результат правозастосування. Власне, П. Балтаджи аналізував юридичну мову правозастосовних актів [7]; Л. Пригара вивчав юридичну техніку актів правозастосування [8]; К. Костовська досліджувала юридичну техніку актів правозастосування в діяльності органів внутрішніх справ [9]. Окрему увагу науковці приділяли правозастосуванню в окремих галузях права. Зокрема, К. Клименко аналізував правозастосування в судовому адміністративному процесі України [10].

Формулювання мети та завдань статті. Безперечно, застосування норм права за своїм обсягом є найоб'ємнішою ланкою в юридичному процесі, яка спрямована на індивідуальне регулювання суспільних відносин, а тому потребує детального теоретичного дослідження. Водночас не варто применшувати значення безпосередньої реалізації норм права у формі виконання, використання й дотримання. Проте їх комплексне дослідження досі не проводили.

Мета цього дослідження – загальнотеоретична характеристика дотримання норм права як форми їх безпосередньої реалізації. Основне **завдання** статті – з'ясування чинників, що безпосередньо впливають на дотримання суб'єктами норм права.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Реалізація правових норм здійснюється у формі правомірної поведінки учасників суспільних відносин, які регулює право. Реалізація правових норм може полягати в здійсненні одного або кількох конкретних вчинків, дій (наприклад поверненні позичальником боргу, дотриманні адміністрацією підприємства встановленого порядку звільнення працівника), досягненні певного результату (наприклад виконанні обумовленої цивільною угодою роботи). Така діяльність може мати систематичний (як, скажімо, періодична сплата підприємцем податків) або тривалий характер (наприклад додержання землекористувачем заборони не погіршувати якість землі). Але в будь-якому разі цей процес уважатиметься таким, що відбувся, тільки за умови повного узгодження фактичної поведінки суб'єктів правореалізації з тими її програмами, які передбачені відповідними юридичними приписами.

У цілому реалізація норм права може бути визначена як процес їх фактичного втілення в суспільних відносинах через правомірну поведінку соціальних суб'єктів, що здійснюють належні їм суб'єктивні юридичні права й обов'язки.

Як зазначалося вище, реалізовувати норми права у формі їх дотримання, виконання та використання можуть як індивіди, так і їх об'єднання, а також державні й недержавні організації та їхні посадові особи. Особливою формою реалізації норм права є їх застосування.

Виконання норм права – це форма їх реалізації, за якої суб'єкт виконує дії, до вчинення яких його зобов'язують приписи норми права. Через виконання реалізуються зобов'язуючі норми права, що знаходить свій вираз у діях суб'єктів щодо здійснення зобов'язуючого припису права. Виконання норм права здійснюється активною поведінкою суб'єктів: вони чинять дії, до яких їх зобов'язують приписи правової норми, тобто виконують покладені на них правові обов'язки. Прикладом виконання норм права може бути неухильне виконання працівником своїх трудових обов'язків, що впливає з вимог трудового законодавства.

Використання норм права – це форма реалізації норм права, за якої суб'єкт відповідно до своїх інтересів і потреб використовує права, надані йому відповідно до приписів правових норм що знаходить свій вираз у здійсненні тими чи іншими суб'єктами повноважень, наданих їм нормами права. Через використання реалізуються уповноважуючі правові норми. Використання норм права може здійснюватися як активною (коли повноваження полягає у праві здійснювати певні дії, наприклад, при реалізації права обирати депутатів парламенту), так і пасивною (коли повноваження полягає в праві не робити певних дій, наприклад, при реалізації права на відпочинок) поведінкою суб'єкта [11, с. 224].

Застосування норм права слід розуміти як правову форму діяльності уповноважених компетентних суб'єктів, спрямовану на реалізацію принципів та норм права в конкретних життєвих ситуаціях через винесення індивідуально-конкретних рішень [12, с. 134]. Застосування норм права уповноваженими суб'єктами має особливе значення, оскільки, по-перше, ця форма реалізації норм права є важливим засобом здійснення керівництва; по-друге, лише вони мають право застосовувати санкції до порушника вимог норм права. Передусім, застосування норм права є управлінською за

своєю природою діяльністю органів держави й посадових осіб у винесенні індивідуально-конкретних приписів, які містять не загальні правила поведінки, а мають адресатом конкретних суб'єктів.

Дотримання норм права є формою реалізації норм права, за якої суб'єкт не вчиняє дій, заборонених приписами права. Якщо особа реалізує норму права свідомо, знаючи, що його зобов'язує норма з таким змістом, то йдеться якраз про дотримання такої норми.

Дотримання норм права формується під впливом різних чинників. Необхідною, хоча й недостатньою умовою дотримання норми права певним суб'єктом є те, щоб суб'єкт знав про дію та зміст цієї норми. Мотивацією дотримання правової норми особою, яка про неї дізналася, може бути страх перед санкцією, що загрожує за її порушення, схвалення змісту норми на основі визнаної суб'єктом системи цінностей чи те, що дотримання цих норм стало для суб'єкта звичкою.

Якщо до дотримання правових норм суб'єкт схиляється через страх перед санкцією, незважаючи на те, чи стосується вона матеріальних інтересів особи, чи особистих, ідеться про «мотивацію інтересу». Водночас «мотивація без інтересу» ґрунтується на інших мотивах, ніж побоювання перед заходами покарання. Така мотивація має місце тоді, коли адресат норми сприймає її як слушну, вважаючи, що її потрібно дотримуватися незалежно від санкцій, що загрожують за порушення цієї норми. Інколи до «мотивації без інтересу» відносять також мотивацію, яка полягає в тому, що адресат норми рахується у випадку її порушення із можливістю осуду зі сторони членів суспільства, що може бути особливо дошкульно для його престижу.

Указані обидва види мотивації дотримання норм права пов'язані між собою. У цілому страх перед покаранням підтримується страхом перед осудом суспільства, що матиме місце в разі порушення цієї норми, якщо ж, звісно, не маємо справи з відверто не підтримуваною суспільством системою норм права.

Як указувалося раніше, знання норм права їхніми адресатами та іншими зацікавленими суб'єктами є необхідною умовою ефективного впливу таких норм на поведінку зазначених суб'єктів. Знання про правові приписи зацікавлені особи черпають із різноманітних джерел: з офіційних друкованих джерел, із засобів масової інформації, із фахової правової допомоги, через контакти з державними органами й учасниками вже вирішених справ.

Потрібно відрізнити інформацію про зміст чинних правових норм (наприклад надруковану в коментарях, підручниках) від інформації, що містить текст нормативно-правових актів (наприклад надрукованої у офіційних виданнях). Також розрізняють теоретичне знання норм права від знання права в дії, уміння реалізовувати різні правові приписи.

Щоб громадяни належно знали право, потрібно вживати різні заходи. Основним таким заходом є формальна публікація права. Формальна публікація права полягає в доведенні до відома населення прийнятих правових приписів у передбаченій у цій правовій системі правовій формі, наприклад через оголошення нормативно-правового акта в офіційному друкованому виданні. Це спеціальна загальноприйнята дія, що найчастіше називається оприлюдненням нормативно-правового акта.

Фактичний обсяг передачі інформації про право через офіційні видання досить обмежений, передусім тому, що такі видання не надходять до всіх зацікавлених адресатів, а також через те, що в них розміщені юридичні тексти, а не інтерпретовані з них правила поведінки. Відтворення норм із юридичного тексту через тлумачення вимагає знання правил тлумачення та вміння їх застосувати, що також не є всезагальним.

Сама по собі формальна публікація не свідчить про фактичне знання прийнятих та оприлюднених правових норм. Значимість цієї дії полягає в тому, що є першим доведенням до відома населення прийнятих правових норм, від здійснення цієї дії залежить набрання чинності нормативно-правовим актом, офіційно опублікований текст трактується як аутентичний, тобто нормами права вважаються ті норми, що були сформульовані в тексті опублікованого нормативно-правового акта. А інформація про правові норми, одержана зацікавленими суб'єктами з інших джерел, мусить, у разі виникнення сумнівів, бути порівняна з текстом оприлюдненого нормативно-правового акта.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Дотримання норм права варто розглядати як форму безпосередньої реалізації норм права, за якої особа свідомо не вчиняє дій, заборонених приписами права. Дотримання правових норм формується під впливом двох основних мотивацій: страх перед санкцією, передбаченою правовою нормою, та сприйняття адресатом норми права як слушної, розуміння необхідності її дотримання незалежно від санкцій, що загрожують за порушення цієї норми.

У контексті розглянутої проблеми можна зробити висновок, що для належного дотримання норм права потрібне їх знання адресатами та іншими зацікавленими суб'єктами. Знання про правові приписи зацікавлені особи одержують з офіційних друкованих джерел, із засобів масової інформації, із фахової правової допомоги, через контакти з державними органами й учасниками вже вирішених справ. Водночас потребують подальшого дослідження заходи, спрямовані на забезпечення фактичного доведення до відома заінтересованих суб'єктів інформації про зміст прийнятих правових норм, а також вплив правової освіти та правового виховання на розширення таких знань.

Джерела та література

1. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. Д. Гнатюк ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2007. – 19 с.
2. Дума В. В. Правозастосовча діяльність та форми її здійснення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. В. Дума ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2010. – 20 с.
3. Пунько О. В. Правозастосовна діяльність міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Пунько ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – 19 с.
4. Бочаров Д. О. Доказування у правозастосовчій діяльності: загальнотеоретичні питання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Д. О. Бочаров ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2007. – 20 с.
5. Уварова О. О. Роль принципів права у процесі правозастосування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. О. Уварова ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2009. – 20 с.
6. Бобрешов Є. Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Є. Г. Бобрешов ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 18 с.
7. Балтаджи П. М. Юридична мова правозастосовних актів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / П. М. Балтаджи ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2008. – 20 с.
8. Пригара Л. І. Юридична техніка актів правозастосування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л. І. Пригара ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 19 с.
9. Костовська К. М. Юридична техніка актів правозастосування в діяльності органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / К. М. Костовська ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2011. – 16 с.
10. Клименко К. О. Правозастосування в судовому адміністративному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / К. О. Клименко ; Нац. ун-т Держ. податкової служби України. – Ірпінь, 2008. – 20 с.
11. Теорія держави і права [Текст] : підручник / С. Л. Лисенков [и др.] ; ред. С. Л. Лисенков. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 448 с.
12. Юхимюк О. Типологія правозастосування / О. Юхимюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : право. – Вип. 19. – Т. 1. – Ужгород, 2012. – С. 132–134.

Юхимюк О. Соблюдение как форма непосредственной реализации норм права. Соблюдение норм права является формой непосредственной реализации норм права, при которой субъект не совершает действий, запрещённых предписаниями права. Соблюдение правовых норм формируется под воздействием двух основных мотиваций: страх перед санкцией, предусмотренной правовой нормой, и понимание адресатом необходимости её соблюдения независимо от санкций, которые угрожают за нарушение этой нормы. Для надлежащего соблюдения норм права необходимо их знание адресатами и другими заинтересованными субъектами. Знание о правовых предписаниях заинтересованные лица получают из официальных печатных источников, из средств массовой информации, из профессиональной правовой помощи, через контакты с государственными органами и участниками уже решённых дел. Информация о правовых нормах, полученная заинтересованными субъектами из других источников, должна, в случае возникновения сомнений, быть сравнена с текстом обнародованного нормативно-правового акта.

Ключевые слова: соблюдение норм права, реализация норм права, санкция.

Iukhymiuik O. The Observance as a Form of Direct Implementation of the Law. The Observance of the rule of law is a form of direct implementation of the law in which the subject does not commit acts prohibited by provisions of law. The observance of the rule of law is formed under two basic motivations: fear before approval prescribed by legal norms, and the addressee understanding the need for its compliance regardless of approvals threatened for violation of this rule. For the proper observance of norms of right it is necessary their knowledge of norms of right by addressees and other interested subjects. Knowledge about legal binding overs the interested persons are got from the official printed sources, from mass medias, from a professional legal aid, through contacts with public organs and participants of the already decided cases. The information about legal norms, got the interested subjects from other sources, must, in case of origin of doubts, to be compared to text promulgated legal acts.

Key words: observance of the rule of law, implementation of the rule of law, approval.